DPI Democratic Progress Institute

TEMEL BİR REHBER

SİLAHSIZLANMA, TERHİS VE YENİDEN ENTEGRASYON

EKİM 2026

Funded by the European Union

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmiştir. İçeriğinden yalnızca Demokratik Gelişim Enstitüsü (DPI) sorumludur ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.

Yayımlayan

Democratic Progress Institute / Demokratik Gelişim Enstitüsü

11 Guilford Street London WC1N 1DH

www.democraticprogress.org · info@democraticprogress.org

+44 (0)20 7405 3835

© 2026 Democratic Progress Institute

DPI – Demokratik Gelişim Enstitüsü İngiltere ve Galler'de kayıtlı bir vakıftır. Vakıf Kayıt No. 1037236. Kayıtlı Şirket No. 2922108

Bu yayının telif hakları saklıdır. Eğitim amacıyla telif ödenmeksizin ya da önceden izin alınmaksızın çoğaltılabilir ancak yeniden satılamaz. Bu durumun dışındaki her tür kopyalama için yayıncıdan yazılı izin alınması gerekmektedir. Bu durumda yayıncılara bir ücret ödenmesi gerekebilir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 4

Öne Çıkan Noktalar 6

I. Giriş: Günümüz Barış Süreçlerinde DDR 7

II. Barış Sürecinin Bütünü İçinde DDR 9

1. Siyasi Uzlaşının Parçası Olarak DDR 9

2. Barış Sürecinin Diğer Başlıklarıyla Sıralama 9

3. Barış, Toparlanma ve Kalkınma Çerçevesinde DDR 10

4. Güven Artırıcı Bir Önlem Olarak DDR 11

III. DDR'ın Aşamaları 12

1. Silahsızlanma 12

2. Terhis 14

3. Sosyoekonomik ve Siyasi Yeniden Entegrasyon 16

IV. Başarıyı Kolaylaştıran Etkenler ve Koşullar 22

V. GSR, Geçiş Dönemi Adaleti ve Çatışma Sonrası Diğer Süreçlerle Bağlantılar 24

1. DDR ve GSR 24

2. DDR ve Geçiş Dönemi Adaleti 25

3. Hukuki Reformlar 26

4. Yönetişim ve Toparlanma 27

5. Toplum Düzeyinde Şiddetin Azaltılması 27

VI. Sonuç ve Temel Çıkarımlar 29

Ek: İleri Okuma İçin Kaynaklar 30

ÖNSÖZ

Türkiye'de, kamuoyunda "yeni çözüm süreci", resmî söylemde ise "Terörsüz Türkiye" olarak anılan süreç, Ekim 2024'te ivme kazanarak, Kürt meselesini barışçıl ve demokratik yollarla çözme çabasında yeni ve önemli bir aşamaya girmiştir. Bu aşamada çatışmanın güvenlik boyutuna ek olarak, barışın kalıcı hâle gelmesini belirleyecek siyasi, hukuki ve kurumsal soruları tartışmak önem kazanmıştır.

Bu kapsamda irdelenmesi gereken önemli konulardan ilki, silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyonun (DDR) hukuki çerçevesidir. DPI, DDR konulu toplantılarını düzenlediğinde Meclis'e henüz herhangi bir yasal düzenleme sunulmuş değildi ve yasal çerçevenin kapsamı bilinmemekteydi. Bununla birlikte yasal düzenlemenin ağırlıklı olarak silahsızlanma ve yeniden entegrasyonu kapsayacağı, ayrıca Türk Ceza Kanunu, İl İdaresi Kanunu ve Siyasi Partiler Kanunu başta olmak üzere pek çok kanunda değişiklik gerektireceği değerlendirilmekteydi.

Yasa henüz yürürlüğe girmeden, İstanbul'da 12-13 Haziran ve Van'da 10-11 Temmuz 2026 tarihlerinde art arda düzenlenen DDR toplantıları, zamanlaması bakımından son derece önemliydi. Hukukçuların, akademisyenlerin, Baro Başkanlarının ve siyasi parti temsilcilerinin bir araya geldiği bu toplantılarda, kapsayıcı ve uygulanabilir hukuki ilkeleri tartışma, karşılaştırmalı uluslararası deneyimleri irdeleme ve katılımcıların hukuki önerilerini politika yapıcıların dikkatine sunma imkânı bulduk. Ardından, 7595 sayılı Millî Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun 10 Ağustos 2026'da kabul edilmiş ve 18 Ağustos 2026'da yürürlüğe girmiştir.

Toplantılardaki tartışmalardan anladığımız, DDR süreçlerinin sadece bir güvenlik meselesi olmadığıdır. DDR'ın başarısı, silah bırakanların sivil ve siyasi hayata geçişinin hukuk sistemi içinde ne ölçüde düzenlendiğine bağlıdır. Bu yüzden hukuki ve kavramsal netliğin, sağlıklı bir kamusal tartışmanın ön koşulu olduğu vurgulanmaktadır. Bu Rehberin, Türkiye kendi yaklaşımını belirlerken karşılaştığı sorular konusunda yasa koyuculara, hukukçulara, akademisyenlere ve sivil topluma ortak bir zemin sunmasını umuyoruz.

Metindeki örneklerin hiçbiri Türkiye için doğrudan bir reçete olarak sunulmamıştır. Barış inşasının evrensel bir modeli yoktur. Her ülkenin kendine özgü bir tarihi, siyasi koşulları, hukuk geleneği ve toplumsal gerçekliği vardır. Karşılaştırmalı deneyim, karar alıcıların seçenekleri görmesine, riskleri öngörmesine ve kendi koşullarına uygun çözümler üretmesine yardımcı olduğu ölçüde değerlidir. Barış tek başına yasalarla sağlanamaz. Yine de sürecin dayandığı güveni ayakta tutabilecek yasalar ve kurumlar barış için şarttır.

Toplantılarımıza katılarak değerli katkılar sunan Baro Başkanlarına, hukukçulara, akademisyenlere ve siyasetçilere de şükranlarımızı sunarız. Türkiye'de kalıcı barışa giden yolun bilgiye dayalı ve kapsayıcı bir hukuki diyalogla inşa edilmesini umuyoruz.

Kerim Yıldız
İcra Kurulu Başkanı
Demokratik Gelişim Enstitüsü

ÖNE ÇIKAN NOKTALAR

- **Yalnızca teknik değil, siyasi bir süreç.** DDR, tek başına yürütülen teknik bir program olarak ele alındığında değil, siyasi destek gördüğünde, koşullara uyarlandığında ve barış sürecinin bir parçası olarak yürütüldüğünde başarılı olur.
- **Esnek sıralama.** DDR'ın aşamaları uygulamada çoğunlukla iç içe geçer. Silahsızlanma tamamlanmadan yeniden entegrasyon desteğine başlamak gerekebilir. Aşamaları katı bir sıraya bağlamak ise sürece zarar verebilir.
- **Güçlü ama hassas bir güven artırıcı önlem.** Görünür ve doğrulanmış ilerleme ile ortak denetim güven yaratır. Ancak DDR adaletsiz, belirsiz ya da siyasallaşmış görünürse güveni sarsabilir.
- **Silahsızlanma, silah toplamaktan ibaret değildir.** Savaşçıların, amaçlarını siyasi yollarla izleyebileceklerine de inanmaları gerekir.
- **En uzun ve en zor aşama yeniden entegrasyondur.** Bu aşama yalnızca DDR programlarına değil, ulusal kurumlara, topluluklara ve işgücü piyasasına da bağlıdır. Bu nedenle uzun soluklu bir finansman ve gerçekçi bir takvim gerektirir.
- **Toplumsal cinsiyet ve kapsayıcılık en baştan gözetilmelidir.** Kantonman düzenlemelerinden uygunluk ölçütlerine, damgalanmanın önlenmesinden kalıp yargılara dayalı meslek programlarından kaçınılmasına kadar sürecin her aşamasında dikkate alınmalıdır.
- **GSR, adalet ve hukuk reformuyla bağlantı şarttır.** DDR, güvenlik sektörü reformu, geçiş dönemi adaleti ve hukuki ya da anayasal reformla eşgüdüm içinde yürütüldüğünde daha iyi sonuç verir. Olası bir affın sınırları da müzakerelerin en başında netleştirilmelidir.
- **DDR tek araç değildir.** Tam kapsamlı bir DDR'ın mümkün ya da uygun olmadığı durumlarda Toplum Düzeyinde Şiddetin Azaltılması (CVR) ve benzeri yaklaşımlar DDR'ı tamamlayabilir veya onun yerine kullanılabilir.

I. Giriş: Günümüz Barış Süreçlerinde DDR

Silahsızlanma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon (DDR), silahlı çatışmadan barışa geçişin temel araçlarından biridir. DDR, çatışma sonrası dönemin en acil sorunlarından birini ele alır: örgütlü silahlı aktörlerin, silahların ve geçimi, kimliği ve sosyal ilişkileri savaş içinde şekillenmiş kişilerin varlığı. Bu durum güvenilir bir siyasi ve operasyonel süreçle yönetilmez ve silahlanmaya yol açan şikâyetler giderilmezse şiddetin ve istikrarsızlığın yeniden baş gösterme riski artabilir.

DDR, siyasi diyaloğun, yönetişim reformunun, toparlanmanın ve kalkınmanın kök salabileceği güvenli bir ortam yaratmayı amaçlar. Özünde şu adımlardan oluşur: savaşçıların elindeki silahların toplanması, silahlı yapıların dağıtılması, terhisin hemen ardından temel ihtiyaçları karşılamak için kısa süreli ilk uyum desteği (reinsertion) verilmesi ve eski savaşçıların sivil hayata toplumsal, ekonomik ve siyasi açıdan uzun vadeli olarak yeniden entegrasyonunun desteklenmesi. DDR, dolaşımdaki silahları sınırlayarak, komuta yapılarını dağıtarak ve eski savaşçılara sivil, siyasi ve ekonomik yollar açarak hem acil güvenlik risklerini hem de yeniden silahlanma riskini azaltır. Böylece kalıcı bir barışın zeminini hazırlar. Ancak DDR, devlet inşasının ya da kalkınma politikasının yerini tutmaz ve çatışmanın yapısal nedenlerini tek başına ortadan kaldıramaz.

DDR bir zamanlar ağırlıklı olarak silah toplama ve birliklerin terhisinden ibaret teknik bir iş olarak görülüyordu. Bugün ise barış müzakerelerinin içine yerleştirilmesi, güvenlik güvenceleriyle desteklenmesi ve geçiş sürecine yön veren teşviklere ve güç ilişkilerine göre uyarlanması gereken, özü itibarıyla siyasi bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış, DDR'ın planlanması ve uygulanması için bugün de temel uluslararası çerçeve olan Birleşmiş Milletler (BM) Entegre Silahsızlanma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon Standartlarına (IDDRS)[1] da yansımıştır.

IDDRS, DDR'ın siyasi boyutunu ve kalıcı barış (sustaining peace) gündemine katkısını öne çıkarır. Bu çerçevede beş ilke özellikle önemlidir. Birincisi, DDR siyasi bir zemine dayanmalı, barış sürecini, silahlı aktörlerin niteliğini ve yerel güvenlik dinamiklerini yansıtacak biçimde koşullara göre tasarlanmalıdır. İkincisi, süreç güçlü bir ulusal ve yerel sahiplenmeye dayanmalı, uluslararası destek yerel liderliğin yerine geçmemeli, onu tamamlamalıdır. Üçüncüsü, DDR gönüllülük esasına dayanmalı, insanı merkeze almalı ve kapsayıcı olmalıdır. Erkeklerin, kadınların, çocukların ve çatışmadan etkilenen diğer grupların farklı deneyim ve ihtiyaçları gözetilmelidir. Dördüncüsü, DDR barış inşası, güvenlik sek-

[1] *Bkz. https://www.unddr.org/the-iddrs/*

törü reformu (GSR), geçiş dönemi adaleti ve kalkınma planlamasıyla bağlantılı olarak yürütülmelidir. Son olarak DDR, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve kamuoyunun güvenini korurken değişen siyasi ve güvenlik koşullarına uyum sağlayabilecek kadar esnek olmalıdır.

II. Barış Sürecinin Bütünü İçinde DDR

DDR yalnızca teknik bir program değildir. Barış sürecinin bütününe yerleştirildiğinde en iyi işleyen siyasi bir süreçtir.

1. Siyasi Uzlaşının Parçası Olarak DDR

Barış anlaşmaları, ateşkes düzenlemeleri ya da müzakereyle varılan diğer uzlaşılar genellikle DDR'ın temel çerçevesini çizer. Uygunluk ölçütleri, uygulama takvimi, kurumsal sorumluluklar ile izleme ve doğrulama mekanizmaları bu çerçevede belirlenir. Bu siyasi sahiplenme, DDR'ın güvenilirliği ve sürdürülebilirliği için büyük önem taşır. Ulusal makamlar ve imzacı taraflar görünür bir liderlik üstlenmeli, DDR'ı ulusal öncelikler ve hukuki çerçeveyle uyumlu hâle getirmelidir. Bunun için gereken kurumsal düzenlemeler ve liderlik, başarı koşullarını ele alan Bölüm IV'te ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

2. Barış Sürecinin Diğer Başlıklarıyla Sıralama

DDR, ateşkesin uygulanması, güvenlik güvenceleri, güç paylaşımı düzenlemeleri, seçimler ve anayasa reformu gibi barış sürecinin diğer unsurlarıyla yakından bağlantılıdır. Bu alanlarda kaydedilen ilerleme, çatışmanın taraflarının ve etkilenen toplulukların DDR'a katılma isteğini büyük ölçüde belirler. Örneğin güvenlik güvenceleri zayıfsa eski savaşçılar silah bırakmaya yanaşmayabilir. Kapsamlı siyasi anlaşmalar hâlâ tartışmalıysa siyasi aktörler de yeniden entegrasyonu desteklemekte tereddüt edebilir.

Güç paylaşımı ya da geçiş dönemi yönetim düzenlemeleri, özellikle siyasete katılım imkânıyla birlikte sunulduğunda, silahlı aktörleri DDR'a bağlı kalmaya teşvik edebilir. Eski silahlı grupların siyasi aktöre dönüştüğü durumlarda DDR, seçim süreçleriyle ve siyasi katılımı düzenleyen reformlarla iç içe geçebilir. Nepal'de (2006) ve Kolombiya'da (2016) güç paylaşımı ve güvenlik düzenlemeleri, silahsızlanma ve terhisi Nepal Maoistlerinin ve Kolombiyalı FARC'ın zamanla siyasi aktöre dönüşmesine bağlamış, DDR da seçimlere katılımla ilişkilendirilmiştir. Anayasal ve yasal reformlar da yerinden yönetim, güvenlik sektörünün yönetimi ve hakların korunması gibi konuları düzenleyerek yeniden entegrasyonun uzun vadeli ortamını etkileyebilir. Endonezya'nın Açe bölgesinde de bu yola gidilmiştir.

Bu karşılıklı bağımlılık nedeniyle DDR, barış sürecinin diğer başlıklarıyla eşgüdüm içinde planlanmalı ve uygulanmalıdır. Katı bir sıralama ters etki yaratabilir. Yine de büyük ölçekli

silahsızlanmaya geçmeden önce asgari güvenlik güvenceleri ya da siyasi teminatlar gibi bazı koşulların sağlanması genellikle gerekir. Öte yandan DDR'da görünür bir ilerleme sağlanması gerilimi azaltabilir, tarafların barış anlaşmasına bağlılığını gösterebilir, siyasi diyalog ve reform için daha elverişli bir ortam yaratabilir. Kısacası DDR, siyasi ilerlemeye hem bağlıdır hem de bu ilerlemeyi destekler.

DDR'daki ilerlemeyi diğer süreç başlıklarındaki gelişmelere bağlayan ölçütler belirlemek, güven oluşturmaya ve siyasi desteği korumaya yardımcı olabilir. Ortak izleme mekanizmaları, üzerinde uzlaşılmış ara hedefler ve şeffaf raporlama, yükümlülüklere uyulduğunu gösterebilir, dengesizlik algısını azaltabilir ve barış sürecine duyulan güveni artırabilir.

3. Barış, Toparlanma ve Kalkınma Çerçevesinde DDR

DDR'ın uzun vadeli başarısı, barış inşası, toparlanma ve kalkınma stratejileriyle bütünleşmesine de bağlıdır. DDR programları genellikle güvenlik risklerini azaltmak ve eski savaşçıların sivil hayata geçişini desteklemek gibi acil hedeflerle başlar. Ancak bu programların etkisinin kalıcı olma ihtimali, ulusal toparlanma öncelikleri ve uzun vadeli kalkınma hedefleriyle bağ kurulduğunda artar.

Bu nedenle DDR, barış inşası stratejileri, toparlanma mutabakatları ve ulusal kalkınma planları gibi politika çerçevelerinin içine yerleştirilmeli, geçim kaynaklarını yeniden kurmaya ve toplumsal uyumu güçlendirmeye yönelik çabalarla birlikte yürütülmelidir. Böyle bir bütünleşme, kamu kurumları, uluslararası ortaklar ve sivil toplum arasındaki eşgüdümü de kolaylaştırır. Bunun önemli bir örneği, Dünya Bankası öncülüğünde Afrika'nın Büyük Göller bölgesinde yürütülen Çok Ülkeli Terhis ve Yeniden Entegrasyon Programı'dır (Multi-country Demobilization and Reintegration Program, MDRP). Bu bölgesel program 2002-2009 yılları arasında kaynak sağlamış ve fonların eşgüdümünü üstlenmiştir. Program, toparlanma ve toplumsal kalkınma çalışmalarıyla bütünleşen yeniden entegrasyon paketlerini finanse ederek yedi ülkede 230.000'i aşkın eski savaşçının yeniden entegrasyonunu desteklemiştir.

Bu bağlantı önemlidir, çünkü yeniden entegrasyonun sonuçları yalnızca eski savaşçılara verilen desteğe değil, geri döndükleri toplumsal, ekonomik ve kurumsal ortama da bağlıdır. Sürdürülebilir bir yeniden entegrasyon için hizmet sunabilen, ekonomik fırsat yaratabilen ve çatışmaya zemin hazırlamış olabilecek şikâyetleri giderebilen devlet kurumlarına ve topluluklara ihtiyaç vardır. DDR'ı toparlanma, adalet ve kalkınmayı kapsayan bir çerçeveye yerleştiren paydaşlar (bkz. Bölüm V.2. ve V.4.), çatışmadan çıkış sürecinde elde edilen kazanımları pekiştirebilir ve kalıcı barışa katkıda bulunabilir.

4. Güven Artırıcı Bir Önlem Olarak DDR

DDR, güvenlik ve toparlanma hedeflerinin yanı sıra güven artırıcı bir önlem işlevi de görebilir. Silahların toplanıp imha edildiğini, kuvvetlerin belirli alanlarda toplandığını ve savaşçıların resmen terhis edildiğini görmek, tarafların barış anlaşmasına bağlılığını somut hâle getirir ve gizlice yeniden silahlanma kaygısını azaltır. Kamuya açık silah imha törenleri ya da "Barış Alevi" törenleri gibi sembolik adımlar (Kongo Demokratik Cumhuriyeti (KDC), Burundi, Liberya ve Sierra Leone'de olduğu gibi) ile karma DDR komisyonları gibi ortak denetim yapıları bu etkiyi güçlendirir. Bu güven duygusu, DDR inandırıcı güvenlik güvenceleriyle (bkz. Bölüm IV) desteklendiğinde ve uygunluk, sağlanacak destekler ve izleme konusunda silahlı güçlerle ve topluluklarla açık ve doğrudan iletişim kurulduğunda en güçlü hâlini alır.

Öte yandan DDR adaletsiz, yanlış sıralanmış ya da siyasallaşmış olarak algılanırsa güven yaratmak yerine güveni zedeleyebilir. Desteklerin eşitsiz dağıtılması, uygunluk kararlarının şeffaf olmaması ya da tarafların yükümlülüklerini aynı ölçüde yerine getirmemesi bu algıyı doğurabilir. Bu yüzden belirli ölçüde karşılıklılık gözetilmelidir. Ancak karşılıklılık, iki tarafın da eşdeğer güvenlik tavizleri vermesi anlamına gelmek zorunda değildir. Bazı barış süreçlerinde temel pazarlık şudur: Silahlı gruplar silahlarından ve silah zoruna başvurma seçeneğinden vazgeçer, buna karşılık amaçlarını siyasi yollarla izleyebilecekleri gerçek bir imkân elde eder. Nepal bunun en açık örneklerinden biridir: Maoistlerin silahları ve savaşçıları izleme altına alınmış, barış süreci de demokratik seçimlerin, siyasi katılımın ve köklü siyasi değişimin önünü açmıştır.

III. DDR'ın Aşamaları

DDR, birbirinden ayrı ama birbirine sıkı sıkıya bağlı üç aşamaya ayrılabilir. Bu aşamalar aşağıda anlaşılırlık için sırayla ele alınmıştır, ancak uygulamada çoğunlukla iç içe geçer. Özellikle güvensizlik, erişim güçlükleri ve çok sayıda silahlı grubun varlığı tek ve doğrusal bir süreci olanaksız kıldığında silahlı gruplar sürece farklı zamanlarda katılabilir ve farklı yollar izleyebilir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde "DDR öncesi" (pre-DDR) uygulamalarla, ulusal DDR programından önce silahlı yapıdan ayrılan savaşçılara destek verilmiştir. Ulusal program kurulduktan sonra da bazı gruplar yeniden entegrasyon aşamasına geçerken diğer silahlı gruplarla müzakereler sürmüştür.

1. Silahsızlanma

Silahsızlanma, DDR'ın ilk operasyonel ayağıdır ve silahlı çatışmadan barışa geçişin görünür, sembolik bir göstergesidir. Savaşçıların ve onlarla bağlantılı kişilerin elindeki silah, mühimmat ve patlayıcıların toplanmasını, kayda geçirilmesini, denetim altına alınmasını ve imha edilmesini ya da elden çıkarılmasını kapsar. Teknik yönünün ötesinde örgütlü şiddetin sona erdiğini gösterir, çatışmanın yeniden başlama ihtimalini azaltır ve terhis ile yeniden entegrasyonun önünü açar.

Silahsızlanmanın nasıl uygulanacağı ülkeden ülkeye büyük farklılık gösterir ve genellikle siyasi müzakereyle belirlenir. Süreç gönüllülük esasına göre kurgulanabilir. Ancak uygulamada çoğunlukla barış anlaşmalarında yer alan ve eski savaşçıların siyasi amaçlarını silahsız biçimde sürdürmelerinin yolunu açan teşvik ve güvencelere bağlanır. Silahlar bireysel savaşçılardan ya da birlikler hâlinde toplanabilir. Birlik esaslı yaklaşım, mevcut komuta yapısı ve emir-komuta zinciriyle genellikle daha uyumludur. Silah geri alımı gibi parasal ya da ayni teşvikler ise tartışmalıdır. Bu tür önlemler kısa vadede silah toplamayı hızlandırabilir. Ne var ki teşvikleri çarpıtma, kâr amacıyla yeni silahların dolaşıma girmesine ya da edinilmesine yol açma ve silahsızlanmayı kolektif bir geçişin parçası olarak gören siyasi yaklaşımı zayıflatma riski taşır.

Operasyonel açıdan silahsızlanma, silahların yönetimi ve hesabının verilmesi için sağlam sistemler gerektirir. Bu sistemler silahların kaydını ve envanterini, güvenli taşıma ve depolama usullerini, toplanan malzemenin güvenli biçimde nakledilmesini, saklanmasını ya da imha edilmesini kapsar. Teslim edilen silahları izlemek, bunları kişilerle ya da birliklerle eşleştirmek ve doğrulama sürecini desteklemek için etkili bilgi yönetim sistemleri gerekir. Bu teknik boyutlar siyasi açıdan tarafsız değildir: Neyin kayda geçirileceği, neyin imha

edileceği ve neyin ileride ulusal güvenlik güçlerine entegrasyon için saklanacağı, taraflar arasındaki güveni doğrudan etkileyebilir.

Silahsızlanma çoğunlukla barış sürecinin siyasi açıdan en hassas unsurlarından biridir. Silahlı aktörler güvenlikleri, statüleri ve gelecekteki rolleri konusunda inandırıcı güvenceler almadan silahlarını bırakmaya genellikle yanaşmaz. Bu tutum yalnızca stratejik bir hesaptan kaynaklanmaz. Pek çok savaşçı için silah kimlik, statü, korunma ve hayatta kalma ile iç içedir. Silahı teslim etmek teknik bir işlemden öte, son derece kişisel ve duygusal bir adımdır. Silahsızlanma tasarlanırken lojistiğin yanında bu psikolojik ve sembolik boyutlar da hesaba katılmalıdır. Bu nedenle silahsızlanmanın eş zamanlı, aşamalı ya da karşılıklı bir süreç olarak sunulması, yani nasıl çerçevelendiği ve sıralandığı belirleyici olabilir. Anlaşmalarda kullanılan dil de bu hassasiyetleri yansıtır ve tek taraflı teslimiyet yerine eşitliği, orantılılığı ya da karşılıklı taahhütleri öne çıkarır.[2] Silahsızlanma dengesiz ya da zorlayıcı olarak algılanırsa direnişe, yükümlülüklere uyulmamasına ya da silahlı grupların içinde bölünmelere yol açabilir.

Silahsızlanmayı zorlaştıran yapısal sorunlar da vardır. Çatışmadan etkilenen pek çok yerde silahlar kolayca bulunabilir ve ekonomik değer taşır. Bu nedenle silah yalnızca bir şiddet aracı değil, alınıp satılabilen, saklanabilen ya da gizlenebilen bir varlıktır. Dolaşımdaki silahların gerçek sayısı genellikle bilinmez. Bu da hem planlamayı hem doğrulamayı güçleştirir. Silahlardan daha zor izlenen mühimmat da silahsızlanma tasarımında en az silahlar kadar dikkat gerektirir. Gizli silah depoları, sınır ötesi kaçakçılık ağları ve sivillerin ya da suç örgütlerinin elindeki silahlar, DDR kapsamındaki silahsızlanmanın silahlı kapasiteyi tamamen ortadan kaldırmasını ve silahlı şiddeti azaltmasını sınırlar.[3] Ayrıca bazı gruplar silah bırakırken diğerlerinin süreci geciktirmesi ya da süreçten çekilmesi, tarafları seçeneklerini açık tutmaya yöneltebilir ve süreci baltalamak isteyen aktörlerin (spoiler) ortaya çıkma riskini artırabilir.

Yeterli güvenlik düzenlemeleri yapılmadan hızla silahsızlanmaya gidilmesi yerel düzeyde güvenlik boşlukları doğurabilir ve eski savaşçılarla toplulukları rakip gruplara ya da suç şebekelerine karşı savunmasız bırakabilir. Bu risk, DDR'ın geçici güvenlik önlemleriyle birlikte yürütülmesiyle azaltılabilir. Nepal'de olduğu gibi silahlar hemen imha edilmek yerine kayıt altına alınıp güvenli biçimde depolanabilir. Filipinler'deki Ortak Barış ve Güvenlik Ekipleri gibi sınırlı koruma düzenlemeleri kurulabilir. Kolombiya'da olduğu gibi devlet ya da uluslararası bir yapı, tüm tarafların taahhütlerini yerine getirip getirmediğini izleyip doğrulayabilir. Yeniden entegrasyon ilerledikçe eski savaşçılara ve onları

[2] *Bu yaklaşım silahsızlanmayı anlatan dilde de görülür. Silahsızlanma bazı süreçlerde "silah bırakma" (Kolombiya, Türkiye), "hizmetten çıkarma" (decommissioning) (Kuzey İrlanda, İsrail/Gazze) ya da "silahların ve orduların yönetimi" (Nepal) olarak adlandırılmıştır.*

[3] *DDR imzacı silahlı grupların elindeki silahlara odaklandığı için silahlar suç gruplarının ve toplulukların elinde kalmaya devam edebilir. Bu durumda şiddet siyasi şiddetten suç şiddetine ya da topluluklar arası çatışmaya dönüşebilir. İmzacı olmayan gruplar ve silah bırakmayı reddeden kopuk fraksiyonlar nedeniyle siyasi şiddet de sürebilir.*

kabul eden topluluklara bireysel, kolektif ya da toplum temelli koruma da sağlanabilir. Kolombiya'daki güvenlik güvenceleri, El Salvador'daki sivil polis reformu, Sierra Leone'de toplum destekli polisliğe verilen destek ve Filipinler'deki normalleşme düzenlemeleri bunun örnekleridir.

Doğrulama mekanizmaları, silahsızlanmanın güvenilirliği ve etkinliği açısından belirleyicidir. Bu mekanizmalar, taahhütlerin kararlaştırıldığı gibi yerine getirildiğini taraflara gösterir ve barış sürecine duyulan güvenin oluşmasına katkı sağlar. Doğrulama genellikle BM barış operasyonları, bölgesel kuruluşlar ve imzacı tarafların temsilcilerinden oluşan ortak izleme organları tarafından birlikte yürütülür. Bu yapılar silah toplama sürecini gözetmek ve yükümlülüklere uyulup uyulmadığını raporlamakla görevlendirilir. Bu model Fildişi Sahili'nde ve KDC'de uygulanmıştır. Bu ülkelerde ortak komisyonlar ve BM barış operasyonları silahları kayda geçirmiş, kantonman alanlarını izlemiş ve imzacı tarafları ve toplulukları rahatlatmak için uyum durumunu kamuoyuyla paylaşmıştır. En çarpıcı örnek ise Kolombiya'dır. Kolombiya'da BM Kolombiya Misyonu, Hükümet ve FARC-EP ile birlikte oluşturulan üçlü mekanizmanın bir parçası olarak FARC-EP'nin silah bırakma sürecini izleyip doğrulamıştır. Halefi BM Kolombiya Doğrulama Misyonu (UNVMC) ise "FARC-EP'nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yeniden katılım sürecini" doğrulamakla görevlendirilmiştir.[4]

Teknik düzeyde doğrulama çeşitli araç ve yöntemlere dayanır. Seri numaralarının kaydı, fotoğrafla belgeleme ve mümkün olan durumlarda kişileri teslim ettikleri silahlarla eşleştirmek için savaşçıların biyometrik kaydı bunlar arasındadır. Hiçbir doğrulama sistemi tam doğruluk garantisi veremez. Yine de güvenilir ve şeffaf süreçler, güveni korumak, kurallara aykırı davranışları caydırmak ve hem ulusal paydaşlara hem uluslararası topluma somut ilerleme göstermek için gereklidir.

Bu nedenle silahsızlanmayı tek seferlik bir olay olarak değil, siyasi dinamiklerin, güvenlik koşullarının ve kurumsal kapasitenin belirlediği, müzakereye dayalı ve adım adım ilerleyen bir süreç olarak görmek gerekir. Silahsızlanmanın başarısı, teknik titizlik ile siyasi duyarlılık arasında denge kurulmasına, silah toplamanın da inandırıcı güvenceler ve barış sürecindeki genel ilerlemeyle desteklenmesine bağlıdır.

2. Terhis

Terhis, silahlı kuvvetlerin ya da silahlı grupların aktif üyelerinin askerî yapılardan resmî ve denetimli biçimde ayrılmasıdır. Savaşçılıktan sivilliğe geçişi ifade eder ve silahsızlanma

[4] *Güvenlik Konseyi'nin 25 Ocak 2016 tarihli ve 2261 (2016) sayılı kararıyla kurulan BM Kolombiya Misyonu, FARC-EP'nin bireysel silahlarını bırakma sürecinin 27 Haziran 2017'de tamamlandığını doğrulamıştır. Misyonun halefi olan BM Kolombiya Doğrulama Misyonu, Güvenlik Konseyi'nin 10 Temmuz 2017 tarihli ve 2366 (2017) sayılı kararıyla kurulmuştur. Alıntı, kararın hüküm kısmındaki 2. paragraftan yapılmıştır.*

ile yeniden entegrasyon arasında önemli bir köprü işlevi görür. Terhis yalnızca kişilerin askerî örgütlerden fiziksel olarak ayrılması değildir. Çatışma boyunca silahlı örgütlenmeyi ayakta tutan komuta yapılarının, idari sistemlerin ve destek ağlarının dağıtılmasını ya da dönüştürülmesini de içerir. Ancak komuta yapısının dağıtılması, eski savaşçıların çatışma içinde kurduğu sosyal ağları ortadan kaldırmaz. Eski savaşçılar ortak deneyimler, dostluklar, dayanışma ve eski komutanlarla süren bağlar aracılığıyla birbirine bağlı kalabilir. Bu ağlar akran desteği, bilgi paylaşımı, ortak geçim faaliyetleri ve diyalog imkânı sunarak yeniden entegrasyonu kolaylaştırabilir. Ama dışlanmayı, himaye ilişkilerini ve yeniden silahlanma riskini de canlı tutabilir. Bu yüzden yeniden entegrasyonun hedefi, silahlı gruba dayalı kapalı bağları ailelerle, topluluklarla, kurumlarla ve piyasayla ilişkili, herkese açık sivil dayanışma biçimlerine dönüştürmek olmalıdır.

Savaşçı statüsünden sivil statüye geçişin önemli hukuki, siyasi ve toplumsal sonuçları vardır. Eski savaşçılar silahlı kuvvetlerin ya da grupların üyesi olmaktan çıkar, sivil yasalara, kurumlara ve sorumluluklara tabi olur. Bu yönüyle terhis, çatışmanın askerî bir evreden siyasi bir evreye geçtiğinin görünür bir işaretidir. Terhis aynı zamanda kişileri sivil hayata hazırlamak, yeniden entegrasyon desteğine ilişkin beklentileri yönetmek ve uzun vadeli destek programlarıyla bağlantı kurmak için de bir fırsattır.

Terhis kavramı çoğu zaman birbirinden ayrı ama bağlantılı birkaç aşamayı kapsayan genel bir terim olarak kullanılır. Bu aşamalar genellikle şunlardır: toplanma ya da kantonman, uygunluğun doğrulanması ve yararlanıcıların kaydı, resmî terhis ve terhisin hemen ardından verilen ilk uyum desteği. Toplanma ya da kantonman aşamasında savaşçılar belirlenmiş alanlarda bir araya gelir. Bu alanlarda savaşçıların kimliği tespit edilir ve doğrulanır. Savaşçılar temel terhis hizmetlerinden yararlanır ve geçişe hazırlanır. Sunulan hizmetler arasında geçici barınma, gıda, sağlık hizmeti, psikososyal destek ve terhis süreci hakkında bilgilendirme yer alabilir. Kantonman alanlarında kadınlar ve erkekler için ayrı tuvalet, banyo ve yatakhaneler bulunmalı, çocuk bakımı ve aile konaklaması da sağlanmalıdır. Aksi hâlde silahlı kuvvetler ve gruplarla bağlantılı kadınlar DDR programlarına erişmekte zorlanabilir. Pek çok örnekte kuvvetlerin kantonman alanlarında toplanması, barış anlaşmasındaki taahhütlerin yerine getirildiğini açık ve somut biçimde gösterir. Örneğin Etiyopya ve Eritre'de kantonman alanlarının kurulması ve kuvvetlerin görünür biçimde bu alanlarda toplanması, sınırın belirlenmesine ve güvenlik güvencelerine ilişkin müzakereler sürerken siyasi anlaşmalara uyulduğuna dair ilk işaretleri vermiştir.

Terhis programlarının temel işlevlerinden biri katılımcıların kaydedilmesi ve profillerinin çıkarılmasıdır. Doğru bir kayıt, kimlerin programdan yararlanabileceğini belirlemeye yardımcı olur ve desteğin planlanması için sağlam bir temel oluşturur. Genellikle yaş, cinsiyet, rütbe, aile yapısı, eğitim durumu, beceriler ve özel kırılganlıklar ya da destek ihtiyaçları hakkında bilgi toplanır. Bu bilgiler sayesinde destek farklı gruplara göre uyarlanabilir ve kaynaklar verimli kullanılır. Ancak bu iş yalnızca teknik değildir: Hatalı kayıt, sayılar

üzerinde anlaşmazlıklara yol açabilir, kaynak dağılımını bozabilir ve zaten birbirine güvenmeyen taraflar arasındaki siyasi gerilimi derinleştirebilir. Silahlı grupların desteklerden yararlanmak için üye sayısını şişirmesini önlemenin en iyi yolu, DDR'dan yararlanmayı ve sağlanan teşvikleri barış sürecindeki yükümlülüklere sürekli uyulması koşuluna sıkı biçimde bağlamaktır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde DDR, risk altındaki gençlere ve diğer gruplara yönelik Toplum Düzeyinde Şiddetin Azaltılması (CVR) programlarıyla birlikte yürütülmüştür. Bu yolla sahte kayıtların cazibesinin azaltılması ve sivillerin destek almak için kendilerini savaşçı gibi göstermesinin önlenmesi amaçlanmıştır.

Resmî terhis genellikle bir terhis kartı ya da belgesi verilerek gerçekleştirilir ve askerî statünün resmen sona erdiği anlamına gelir. Bunu çoğunlukla kısa süreli bir ilk uyum desteği izler. Eski savaşçılar silahlı yaşamdan ayrılırken temel ihtiyaçlarını hemen karşılayacak imkânlara nadiren sahiptir. İlk uyum paketleri, uzun vadeli yeniden entegrasyon önlemleri hayata geçirilene kadar onların sivil topluluklara dönüşüne geçici olarak destek olmak için tasarlanır. Bu destek nakit ödeme, ayni yardım, barınma desteği, giyim, ev eşyası ya da temel hizmetlere erişim şeklinde olabilir ve Bölüm III.3'te ele alınan uzun vadeli yeniden entegrasyon desteğinden farklıdır.

Terhis programları kadın savaşçıların ve silahlı kuvvetler ve gruplarla bağlantılı kadınların ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Bu kadınlar çok çeşitli muharip ve destek görevleri üstlenir. Ancak istihbarat, lojistik ya da sağlık desteği gibi silah taşımayı gerektirmeyen görevlerde bulundukları için teslim edecek bir silahları olmadığında tanınma ve programa kabul edilme konusunda engellerle karşılaşabilirler. Silahlı kuvvetler ya da gruplarla bağlantılı çocuklar için de aileyle yeniden birleşmeyi, eğitimi, korumayı ve psikososyal desteği merkeze alan özel yaklaşımlar gerekir. Engelli kişiler, çatışmaya bağlı travma yaşayanlar ve eski savaşçıların bakmakla yükümlü olduğu kişiler de kendilerine özgü desteğe ihtiyaç duyabilir. Uygunluk ölçütlerinin ve program tasarımının çatışmadan etkilenen insanların çeşitliliğini yansıtması, hem etkinlik hem hakkaniyet açısından şarttır.

Terhis her zaman sivil hayata dönüşle sonuçlanmaz. Bazı barış süreçlerinde eski savaşçıların bir kısmı ordu, polis ya da diğer üniformalı birimler gibi ulusal güvenlik kurumlarına katılabilir. Bu seçenek genellikle entegrasyon olarak adlandırılır ve kapsamlı bir GSR sürecinin parçası olabilir (bkz. Bölüm V.1.).

3. Sosyoekonomik ve Siyasi Yeniden Entegrasyon

Yeniden entegrasyon, DDR'ın en uzun ve en karmaşık ayağıdır, zira eski savaşçıların ve silahlı kuvvetler ya da gruplarla bağlantılı olmuş kişilerin bireysel, ailevi ve toplumsal düzeyde sivil hayata kalıcı olarak geçtiği çok boyutlu bir süreçtir. Sınırları belirli operasyonel aşamalar hâlinde düzenlenebilen silahsızlanma ve terhisten farklı olarak, yeniden entegrasyonun başarısını asıl belirleyen DDR programları değil, eski savaşçıların döndüğü yerel

kurumlar, işgücü piyasası, sosyal ağlar ve genel siyasi ve güvenlik ortamıdır. Bu nedenle yeniden entegrasyonu kendi içinde kapalı bir proje olarak değil, çok daha uzun bir geçiş sürecine yapılan, süresi sınırlı ama süreci hızlandıran bir katkı ve kapsamlı bir toparlanma ve kalkınma sürecinin parçası olarak görmek gerekir.[5] Bu ayrım Liberya ve Sierra Leone'de açıkça ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerde başlangıçta verilen nakit yardımları ve eğitim paketleri, DDR'ın eski savaşçıların uzun vadeli yaşamına pek etkisi olmayan kısa vadeli ödemelere dönüşmemesi için kapsamlı istihdam programları, toplum projeleri ve yönetişim reformlarıyla desteklenmek zorunda kalmıştır.

Bu bağlamda kısa vadeli ilk uyum desteğini uzun vadeli yeniden entegrasyondan ayırmak yararlıdır. İlk uyum desteği, terhisin hemen ardından temel ihtiyaçları karşılamak ve geçişi dengelemek için verilen geçici yardımdır. Yeniden entegrasyon ise eski savaşçıların ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin toplumsal, ekonomik ve siyasi hayata kalıcı olarak katılmasını ifade eder. Yeniden entegrasyon genel bir sosyal yardım mekanizması değildir. Gidişatı barış ve güvenliği doğrudan etkileyen, çatışmadan etkilenmiş belirli bir kesime yönelik hedefli bir müdahaledir.

Yeniden entegrasyonun toplumsal, ekonomik ve siyasi boyutları vardır. Ekonomik açıdan eski savaşçıların geçimlerini sağlayabilecekleri ve ailelerine bakabilecekleri imkânlara ihtiyacı vardır. Toplumsal açıdan, çoğu zaman yıllar süren çatışma ve yerinden edilmenin ardından aileleriyle, çevreleriyle ve kurumlarla ilişkilerini yeniden kurmaları gerekir. Siyasi açıdan ise sivil ve siyasi hayata barışçıl yollarla katılma imkânı bulmaları gerekebilir. Bu boyutlar birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Yalnızca birine odaklanmak, yeniden silahlı gruplara katılımın ve toplumsal dışlanmanın önemli nedenlerini çözümsüz bırakabilir. Yeniden entegrasyon zaman da alır. Program takvimleri, eski savaşçıların sivil yaşama uyum sağlaması için gereken süreden genellikle çok daha kısadır. Bu süreç psikolojik, toplumsal ve eğitsel alanlarda kesintisiz destek gerektirir ve kısa vadeli projelerle kolayca başarılamaz.

Toplumsal yeniden entegrasyon

Toplumsal yeniden entegrasyon büyük önem taşır, çünkü pek çok eski savaşçı korkunun, travmanın, kırgınlığın ve mağduriyet ile meşruiyet konusunda birbiriyle çatışan anlatıların hâkim olduğu topluluklara döner. Eski savaşçıların bu topluluklarla ilişkilerini yeniden kurması gerekir. Toplumsal yeniden entegrasyon da güvenin yeniden tesis edilmesine, toplumsal bağların güçlenmesine ve eski savaşçıların topluluk içinde kabul görmesine odaklanır.

[5] *Bu ayrım, özellikle ilk uyum desteği ile yeniden entegrasyonu birbirinden ayırırken önemlidir. İlk uyum desteği genellikle DDR programları aracılığıyla verilir. Yeniden entegrasyon ise çok daha geniş bir aktör ve koşul yelpazesine bağlıdır. İkisini birbirine karıştırmak, kalıcı barış için gereken derin toplumsal ve kurumsal yatırımların yerine kısa vadeli ödeme programlarını koyarak program tasarımını çarpıtabilir.*

Güvenin yeniden kurulması için genellikle toplumsal diyalog, geleneksel ya da dinî törenler, psikososyal destek ve akran desteği, aile arabuluculuğu ve mağdurların haklarını ve yaşadıklarını tanıyan girişimler gerekir. Mağdurlara yönelik girişimlerin ayrı bir önemi vardır, çünkü uzlaşma çabalarının çatışmanın bedelini ödeyen mağdurları ve diğer toplum üyelerini göz ardı edip yalnızca eski savaşçılara odaklanmasını önler. Bu önlemler, Bölüm V.2'de anlatılan resmî uzlaşma süreçlerini ya da KDC'de, Liberya'da ve Sierra Leone'de yerel liderlerin, din adamlarının ve toplum örgütlerinin yürüttüğü daha az resmî süreçleri kapsayabilir. Bu ülkelerde söz konusu aktörler geri dönüşlerde arabuluculuk yapmış, arınma ya da karşılama ritüelleri düzenlemiş, eski çocuk askerlerin ve geri dönen diğer kişilerin topluma kabul edilmesine destek olmuştur.

Yeniden entegrasyon travma, kimlik kaybı, şiddetin olağanlaşması ve madde bağımlılığı gibi psikososyal sorunları da ele almalıdır. Bu sorunlar sivil hayata dönüşü zorlaştırabilir, damgalanmaya ve toplumdan yalıtılmaya yol açabilir. Silahlı gruplarla bağlantılı olmuş kadınlar ve kız çocukları, şiddete karıştıkları düşüncesi, çatışmaya bağlı cinsel şiddet ya da grupta bulundukları dönemde doğan çocukları nedeniyle ayrıca damgalanabilir ve dışlanabilir. Bu nedenle yeniden entegrasyon programları damgalanmayı ikincil bir sorun olarak görmemeli, en baştan ele almalıdır. Bu sorunlarla mücadele etmek, kişilerin iyilik hâlini artırabilir, dayanıklılığını güçlendirebilir ve kalıcı bir yeniden entegrasyona katkı sağlayabilir.

Ekonomik yeniden entegrasyon

Eski savaşçılar sivil hayata çoğunlukla az birikimle, yarım kalmış bir eğitimle, zayıf iş olanaklarıyla ve sivil mesleklere kolayca aktarılamayan becerilerle döner. Geçimlerini sağlayabilecekleri gerçekçi imkânlar olmadığında ekonomik güvencesizlik suça karışma, yeniden silahlanma ya da başka şiddet biçimlerine dâhil olma riskini artırabilir.

Ekonomik yeniden entegrasyon, yeniden entegrasyon programlarının en görünür bileşenlerinden biridir. Ancak deneyimler, geçim desteğinin yalnızca gerçek piyasa olanaklarına ve yerel toparlanmaya bağlandığında işe yaradığını göstermektedir.

Başlıca müdahaleler arasında meslek edindirme kursları, çıraklık, örgün ve yaygın eğitim, kamu işlerinde istihdam, tarımsal başlangıç paketleri, küçük işletme desteği ve mevcut istihdam ya da sosyal hizmetlere yönlendirme sayılabilir. Bu programlar farklı ihtiyaçlara ve engellere de yanıt vermelidir. Örneğin kadınlara yalnızca dikiş ya da kuaförlük gibi geleneksel olarak kadınlara uygun görülen meslekleri önermek, ekonomik imkânlarını genişletmek yerine daraltabilir. Yeniden entegrasyon desteği, kalıplaşmış cinsiyet rollerine göre değil, yararlanıcıların ilgisine ve piyasanın ihtiyacına göre belirlenmelidir. Engelli kişiler de standart programların dikkate almadığı benzer engellerle karşılaşabilir. Bu tür destekler gelir, düzenli bir yaşam ve silahlı ağlardan uzaklaşma imkânı sağlayabilir. Ancak prog-

ramlar kişileri zaten doymuş mesleklerde yetiştirdiğinde, yerel piyasanın ihtiyacını göz ardı ettiğinde ya da alım gücünün ve altyapının zayıf olduğu yerlerde kendi işini kurmanın mümkün olduğunu varsaydığında etkileri azalır.

Bu nedenle işgücü piyasasının eski savaşçıları kaldırabilmesi temel bir sorundur. Çatışma sonrası pek çok ülkede ekonomi şiddet nedeniyle zarar görmüş, kamu kurumları zayıflamış ve iş arayanların sayısı mevcut olanakları çok aşmıştır. Böyle bir ortamda kısa süreli eğitimlerin tek başına sürdürülebilir bir gelir sağlamasını beklemek gerçekçi değildir. Yeniden entegrasyon desteği ekonomik fırsat analizine dayanmalı ve kırsal ile kentsel alanlar arasındaki farklar da gözetilerek koşullara uyarlanmalıdır. Kırsal alanlarda tarımsal paketler, toprağa erişim düzenlemeleri ve üreticilere destek daha uygun olabilir. Kentlerde ise ağırlığın hizmet sektörüne, zanaatlara, ulaşıma, inşaata ya da ücretli istihdama kaydırılması gerekebilir. Her iki durumda da programlar süresiz proje desteği vermek yerine desteği gerçekçi geçiş planlarına, danışmanlığa ve mevcut kurumlara yönlendirmeye bağlamalı, böylece uzun vadeli bir bağımlılık yaratmaktan kaçınmalıdır. Örneğin KDC'de ve Fildişi Sahili'nde DDR'ın geçim bileşenlerinde tarım ve küçük ölçekli ticaret ağır basmıştır. Liberya, Kolombiya ve Filipinler'de ise yeniden entegrasyon programları kentlerdeki işgücü piyasasını da hesaba katmak ve eski savaşçıları kasaba ve şehirlerdeki hizmetlere, eğitim imkânlarına ve sosyal koruma sistemlerine yönlendirmek zorunda kalmıştır.

Siyasi yeniden entegrasyon

Siyasi ve sivil yeniden entegrasyon önemli olduğu hâlde çoğunlukla yeterince geliştirilmemiş bir boyuttur. Eski savaşçıların çıkarlarını dile getirebilecekleri, birlikte örgütlenebilecekleri ve zor kullanmadan kamusal hayata katılabilecekleri yasal yollar olduğunda yeniden entegrasyon daha kalıcı olur. Bireysel düzeyde bu, yurttaşlık ve seçmen eğitimi, medeni ve siyasi haklar konusunda farkındalık ve yerel karar alma süreçlerine katılımın desteklenmesi gibi adımları kapsayabilir. Kolektif düzeyde ise bazı barış süreçlerinde eski silahlı hareketler siyasi partilere ya da tanınan başka siyasi aktörlere dönüşür.[6] Böylece yeniden entegrasyon, temsil, siyasi rekabet ve devlet meşruiyeti alanlarındaki genel dönüşümle bağlantılı hâle gelir.

Eski silahlı grupların siyasi dönüşümünün başarılı olması bazı koşullara bağlıdır: güvenilir siyasi süreçler, siyasete katılıma izin veren bir hukuki çerçeve, demokratik kurallara saygı ve eski silahlı aktörlerin şiddetten vazgeçme iradesi. Siyasi katılım, rekabet ve temsil için meşru kanallar sunan kapsayıcı kurumlar içinde gerçekleştiğinde barışı destekleme ihtimali en yüksektir. Buna karşılık silahlı örgütler paralel komuta yapılarını muhafaza eder,

[6] *Başlıca örnekler şunlardır: Kolombiya (2016 Nihai Barış Anlaşması), El Salvador (1992 Chapultepec Anlaşmaları), Nepal (2006 Kapsamlı Barış Anlaşması) ve Endonezya'nın Açe bölgesi (2005 Helsinki Mutabakat Muhtırası).*

topluluklar üzerinde zora dayalı denetimi sürdürür ya da resmî siyaseti askerî nüfuzlarını korumak için bir örtü olarak kullanırsa siyasi katılım barışı zayıflatabilir.

Öte yandan siyasi yeniden entegrasyon tartışmalı olabilir. Mağdurlar, rakip siyasi gruplar ya da toplumun bir kesimi eski silahlı grupların siyasete katılmasına karşı çıkabilir. Bu nedenle barış anlaşmalarında siyasi katılımı, geçiş dönemi düzenlemelerini ya da güven artırıcı önlemleri düzenleyen özel hükümlere yer verilebilir. İyi yönetildiğinde siyasi katılım barış anlaşmasına uyumu teşvik edebilir ve barışın uzun vadede pekişmesine katkı sağlayabilir. Kötü tasarlanır ya da uygulanırsa ayrışmaları derinleştirebilir veya yeni gerilimlere yol açabilir.

Siyasi yeniden entegrasyon kendiliğinden olumlu sonuç veren bir süreç değildir. Güvenlik güvencelerine, kurumsal teminatlara ve barış süreci boyunca korunan siyasi iradeye bağlı, koşullu bir süreçtir.

Toplum temelli ve bölge temelli yeniden entegrasyon

Toplum temelli ve bölge temelli yaklaşımların yeniden entegrasyondaki önemi giderek artmaktadır. Bu yaklaşımlar desteği yalnızca eski savaşçılara yöneltmez, hedefli yardımları toplumun tamamına yarar sağlayan yatırımlarla birleştirir. Bu da kırgınlığı azaltabilir ve geri dönenleri kabul edecek yerel kapasiteyi güçlendirebilir. İki yaklaşım birbiriyle ilişkili olmakla birlikte farklıdır: Toplum temelli yaklaşımlar eski savaşçıları kabul eden belirli topluluklarla çalışır. Bölge temelli yaklaşımlar ise ortak ihtiyaçlar ya da çatışmadan etkilenme düzeyi esas alınarak belirlenen ve genellikle birden fazla topluluğu içine alan daha geniş bir coğrafi alanı kapsar.

Bu yaklaşımlar, yeniden entegrasyonu etkileyen etkenlerin önemli bir kısmının toplum düzeyindeki koşullardan kaynaklandığını kabul eder. Ortak altyapı, birlikte yürütülen geçim projeleri, yerel arabuluculuk platformları, gençlere yönelik programlar ve hizmetlere erişimin iyileştirilmesi, yeniden entegrasyonu siyasi ve toplumsal açıdan daha kabul edilebilir kılabilir. Bölge temelli yaklaşımlar özellikle üç durumda yararlıdır: çatışma geniş bir nüfusu etkilemişse, eski savaşçıları çatışmadan etkilenen diğer gruplardan ayırt etmek güçse ya da yerel şikâyetler veya güvensizlik bizzat yeni şiddetin kaynağıysa. Liberya ve Fildişi Sahili'nde bu yaklaşım benimsenmiştir. Bu ülkelerde eski savaşçılara verilen hedefli desteklere duyulan kırgınlığı azaltmak ve toprak, genç işsizliği ve temel hizmetler konusundaki ortak şikâyetleri gidermek için toplumun yönettiği yeniden yapılanma projeleri ve bölge temelli geçim programları uygulanmıştır.

Bu yaklaşım önemli bir kurumsal derse de işaret eder: Yeniden entegrasyonu asıl belirleyen etkenler resmî DDR programının dışındadır. Yeniden entegrasyonu yerel kalkınma girişimlerine bağlamak, istikrarsızlığın yapısal nedenleriyle mücadeleye yardımcı olurken

toparlanma ve barış inşası hedeflerine de katkı sağlayabilir. Uzun vadeli yeniden entegrasyonda ulusal bakanlıklar, yerel yönetimler, okullar, işverenler, geleneksel liderler, sivil toplum, kadın örgütleri, inanç grupları ve aileler, geçici DDR yapılarından çoğunlukla daha büyük bir rol oynar. Bu nedenle yeniden entegrasyon programları yerel ve ulusal sahiplenmeyi güçlendirmeli, barış inşası, toparlanma ve kalkınma çabalarıyla bağ kurmalıdır. Bu, programdan çıkış planlaması açısından da önemlidir: Dışarıdan gelen DDR desteği geçicidir, ancak yeniden entegrasyon program finansmanı sona erdikten çok sonra da devam eder.

IV. Başarıyı Kolaylaştıran Etkenler ve Koşullar

DDR'ın başarısı nadiren yalnızca teknik programlamaya dayanır. Başarı her şeyden önce asgari siyasi ve güvenlik koşullarının bulunup bulunmadığına, ikinci olarak da program tasarımının gerçekçi, kapsayıcı ve çatışmanın koşullarına uygun olup olmadığına bağlıdır. DDR'ın farklı ülkelerde birbirinden çok farklı biçimler almasının nedeni de budur: İç savaş sonrası Liberya ve Sierra Leone'deki ülke çapında programlardan Endonezya'nın Açe bölgesindeki daha yerel uygulamalara ve Haiti'deki CVR'a dayalı yaklaşımlara kadar her model, kendine özgü çatışma dinamikleri ve siyasi uzlaşılarla şekillenmiştir. Şunu da belirtmek gerekir: DDR için geleneksel zemini oluşturan kapsamlı barış anlaşmaları ve müzakereye dayalı siyasi uzlaşılar son yıllarda azalmıştır. Giderek daha fazla çatışma imzalı bir anlaşma olmadan ya da bazı aktörlerin dışarıda kaldığı, kapsayıcı olmayan anlaşmalarla sona ermektedir. Böyle durumlarda DDR'ın koşullara uyum sağlaması ve esnek, toplum temelli ya da bölge temelli yaklaşımlara, CVR'a ve diğer alternatif ya da tamamlayıcı yöntemlere daha fazla başvurması gerekir (bkz. Bölüm V.5.).

DDR'ın temel ön koşulu genellikle yeterince sağlam ve güvenilir bir ateşkes ya da buna denk bir siyasi ve güvenlik düzenlemesidir. Komuta yapıları dağılmamışsa, liderler uyumu sağlamaya istekli ve muktedirse ve eski savaşçılar sürece katıldıklarında misillemeye, tutuklanmaya ya da yüzüstü bırakılmaya maruz kalmayacaklarına inanıyorlarsa tarafların silah bırakma ve terhis olma ihtimali çok daha yüksektir. Bu nedenle üçüncü taraf izlemesi, güvenli toplanma düzenlemeleri ya da diğer geçiş dönemi önlemleriyle sağlanan inandırıcı güvenlik güvenceleri, katılım ve uyum için çoğu durumda vazgeçilmezdir. Bu güvenceler olmadığında silahlı aktörler silah teslim etmeyi sivil hayata doğru güvenli bir adım olarak değil, kendilerini tehlikeye atmak olarak görebilir.

Siyasi liderlik ve ulusal sahiplenme de aynı ölçüde önemlidir. DDR'a ilişkin ortak bir ulusal vizyon, açık kurumsal sorumluluklar ve ulusal DDR komisyonlarına[7], sorumlu bakanlıklara ya da tanınmış diğer koordinasyon kurumlarına dayanan bir uygulama olduğunda DDR'ın meşruiyet ve stratejik bütünlük kazanma ihtimali artar. Liderlik dağınıksa ya da kurumlar zayıfsa programlar kısa sürede siyasallaşabilir, birbirini tekrar edebilir ya da barış inşası ve toparlanma stratejilerinden kopabilir.

Başarılı DDR programları hazır şablonlarla değil, çatışma analizine dayalı ve koşullara özgü bir planlamayla hazırlanır. Bu planlama, silahlı aktörlerin hangi teşviklerle hareket

[7] *Bu komisyonlar çoğu DDR sürecinde kurulur ve genellikle hükümet ile silahlı muhalefet hareketlerinin üyelerinden oluşan ortak komisyonlardır.*

ettiğini, etkilenen grupların yapısını, yerel ekonomi politiği, toplumun tutumlarını ve DDR'ın güvenlik düzenlemeleri, yeniden entegrasyon ve yerel yönetim gibi diğer başlıklarla etkileşimini anlamayı gerektirir. Paydaşlarla istişare bu çabanın merkezindedir. Kadınlar, gençler, sivil toplum, yerel yönetimler ve eski savaşçıları kabul eden topluluklar, resmî müzakerecilerin gözden kaçırabileceği bilgi ve etkiye sahip olduğunda istişarenin önemi daha da artar.

Son olarak uygulama yeterli ve öngörülebilir finansmana, gerçekçi bir takvime ve toplumsal cinsiyet ile yaş perspektifinin en baştan gözetilmesine bağlıdır. Silahlı örgütlenmeden sivil hayata geçiş, özellikle kırılgan çatışma sonrası ortamlarda nadiren hızlı gerçekleşir. Kısa finansman döngüleri uzun vadeli yeniden entegrasyon ihtiyaçlarıyla çatıştığında DDR süreçleri sıklıkla başarısız olur. Bu gerilim yapısaldır. Bağışçı finansmanı genellikle yıllık ya da birkaç yıllık döngülere ve değişen önceliklere göre planlanır. Oysa yeniden entegrasyonun sonuçları çoğu zaman ancak beş ila on yılda, hatta daha uzun sürede görülür. Finansman açıkları ve bağışçıların erken çekilmesi, daha görünür olan silahsızlanma ve terhis aşamaları tamamlandıktan sonra yeniden entegrasyon çabalarının tıkanmasının en yaygın nedenleri arasındadır. Programlar bu nedenle uzun vadeli bir bakışla tasarlanmalıdır. Programlar tek tip bir "ortalama savaşçı" (genellikle genç ve sağlıklı bir erkek) varsayımına göre kurgulandığında da kadınların, çocukların, gençlerin ve engelli kişilerin özel durumu gözden kaçar. Bu da büyük bir kesimi dışarıda bırakır, programın güvenilirliğini, kapsayıcılığını ve sonuçlarının kalıcılığını zayıflatır.

DDR'da başarı yalnızca toplanan silahların sayısı ve tamamlanan program aşamalarıyla değil, insanların kendilerini daha güvende hissedip hissetmedikleriyle de ölçülür. İnsan güvenliği perspektifi, örneğin silahsızlanma öncesinde ve sonrasında güvenlik algısını ölçen temsilî anketler aracılığıyla, idari göstergelerin yakalayamadığı iyileşmeleri ortaya koyabilir. Özellikle silahların kamusal alandan çekilmesi ya da açıkta silah taşımanın azalması, teknik silah toplama hedeflerine ancak kısmen ulaşılmış olsa bile topluluklarda güvenlik algısının iyileşmesiyle sıklıkla ilişkilendirilir.

V. GSR, Geçiş Dönemi Adaleti ve Çatışma Sonrası Diğer Süreçlerle Bağlantılar

DDR nadiren tek başına işler. Etkinliği, çatışmanın nedenlerini ve mirasını ele alan, devlet kurumlarını güçlendiren ve toparlanmayı destekleyen diğer çalışmalarla ne ölçüde eşgüdüm içinde yürütüldüğüne bağlıdır. DDR'ın katkısı en çok, GSR'yi, geçiş dönemi adaletini, hukuki ve anayasal reformu, yönetişimi ve ekonomik toparlanmayı birbirine bağlayan kapsamlı bir geçiş sürecinin parçası olduğunda ortaya çıkar. Bu süreçlerin hedefleri farklı olsa da birbirlerini güçlendirirler ve çoğu zaman aynı siyasi anlaşmalara, kurumlara ve paydaşlara dayanırlar.

1. DDR ve GSR

DDR ve GSR kavramsal olarak ayrı, uygulamada ise iç içe geçmiş süreçlerdir. DDR esas olarak eski savaşçıların ve devlet dışı silahlı grup üyelerinin silahsızlandırılması, terhis edilmesi ve sivil hayata geçişlerinin desteklenmesiyle ilgilidir. GSR ise ordu, polis, yargı, denetim organları ve ilgili kurumlar dâhil olmak üzere güvenlik aygıtının bütününün yönetimine, yapısına, etkinliğine ve hesap verebilirliğine odaklanır. Ancak uygulamada DDR, GSR'yi doğrudan etkiler. Kimin silahsızlandırılacağı, terhis edileceği, görevde tutulacağı, taramadan geçirileceği ya da entegre edileceği, çatışma sonrası güvenlik güçlerinin büyüklüğünü, yapısını ve meşruiyetini belirler. Bu, yeniden yapılandırılan güvenlik kurumlarına katılan kadın savaşçıların gelecekteki rolleri için de geçerlidir. Konu, Nepal'de olduğu gibi kadınların düzenli birliklerde görev yaptığı örneklerde ayrıca önem taşır. Kadın savaşçıların entegrasyonu gayriresmî uygulamalara bırakılmamalı, geçmiş taraması, rütbe denkleştirmesi ve yeniden eğitim süreçlerinde açıkça ele alınmalıdır.

Bu bağlantı, DDR'ın güvenlik ve savunma güçlerinin bir kısmını terhis ederek ya da eski savaşçıları yeniden yapılandırılan orduya veya polise katarak kuvvetlerin "uygun büyüklüğe getirilmesine" ya da "yeniden dengelenmesine" katkıda bulunduğu durumlarda özellikle belirgindir. Eski savaşçıların bu kurumlara katılması, açık ölçütlere, geçmiş taramasına, rütbe denkleştirmesine, yeniden eğitime ve mali sürdürülebilirlik analizlerine dayandığında istikrara katkı sağlayabilir. Ama komuta kültürü, hesap verebilirlik ve kuvvet yapısı değişmeden silahlı grupları bünyeye almanın bir aracına dönüşürse reformu baltalayabilir. KDC'nin doğusunda yaşanan da budur. Halkın Savunması için Ulusal Kongre (CNDP) isyancı hareketi 2009'da müzakere yoluyla ulusal orduya katılmış, ancak komuta kültüründe,

hesap verebilirlikte ve kuvvet yapısında köklü bir değişiklik yapılmamıştır. Bu durum ordunun parçalı ve hizipleşmiş bir yapıya bürünmesine yol açmış, sonunda eski CNDP subaylarının 2012'de M23'ü kurmasıyla isyan yeniden alevlenmiştir.

DDR ve GSR birbirinden kopuk süreçler olarak ele alınmamalı, yakın eşgüdüm içinde yürütülmelidir. Eski savaşçıları güvenlik kurumlarına katmak, yalnızca onları yeniden eğitmekten ibaret değildir. Kurumun kültürü, doktrini ve hesap verebilirlik mekanizmaları değişmezse çatışma sırasında zarara yol açan davranışlar yeni bir üniformayla sürebilir. Bu nedenle anlamlı bir güvenlik sektörü reformu, bireylerin becerilerinin ve tutumlarının yanı sıra katıldıkları kurumların değerlerinin, denetim mekanizmalarının ve komuta kültürünün de değişmesini gerektirir.

Öte yandan güvenlik güçlerini çok hızlı küçültmek güvenlik boşlukları yaratabilir. Çok sayıda eski savaşçıyı uygun standartlar gözetilmeden kurumlara katmak ise profesyonelliği ve hesap verebilirliği zayıflatabilir. DDR kararlarının GSR hedeflerini baltalamak yerine desteklemesi için ortak stratejik çerçeveler ve siyasi yönlendirme gerekir.

2. DDR ve Geçiş Dönemi Adaleti

DDR ile geçiş dönemi adaleti arasındaki ilişki, çoğu zaman basit bir tamamlayıcılık ilişkisi değil, yönetilmesi gereken bir gerilimdir. Barış süreçlerinde silahlı aktörleri silah bırakmaya teşvik etmek için af, ceza indirimi ya da başka hoşgörü biçimlerine başvurulabilir. Ne var ki uluslararası hukuk ve meşruiyete ilişkin temel kaygılar, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları bakımından cezasızlığa açık sınırlar çizer. Bu suçları da kapsayan genel (blanket) aflar uluslararası hukukla bağdaşmaz. DDR tasarlanırken katılımı teşvik eden unsurlar ile hesap verebilirlik gereklilikleri arasında denge kurulmalıdır. Cezasızlığın mağdurları süreçten uzaklaştıracağı, uzlaşının meşruiyetini zedeleyeceği ya da istismara dayalı güç yapılarını yeniden üreteceği durumlarda bu dengeye özellikle dikkat edilmelidir. Bu sınırların müzakere masasında açıkça belirlenmesi, DDR kapsamındaki güvencelerin uluslararası standartlarla uyumlu olmasını sağlar, savaşçılarda gerçekçi olmayan beklentilerin oluşmasını önler ve mağdurların hakikat, adalet, onarım ve tekrarlanmama güvencesi haklarını korur.

Uygulamada DDR ile geçiş dönemi adaleti, aynı anda işleyen çeşitli mekanizmalarla birbirine bağlanabilir. Kamu görevine ya da güvenlik güçlerine girecek kişilerin geçmiş taramasından geçirilmesi ve eski savaşçıların hakikatin ortaya çıkarılması, onarım ve diğer uzlaşma çalışmalarına katılması bunlar arasındadır. DDR, örgütlü şiddete yeniden başvurma kapasitesini ve isteğini azaltarak tekrarlanmama güvencelerine de katkı sağlayabilir. Bu bağlantılar, DDR'ın silahlı statüyü siyasi ya da ekonomik bir avantaja dönüştürmekle sınırlı kalmasını önlemeye yardımcı olabilir. DDR böylece geçmişteki ihlalleri tanıyan ve uygun onarım ya da yargısal telafi sağlayan bir geçiş sürecinin parçası hâline gelir.

Mağdur odaklı bir yaklaşım bu noktada özel bir önem taşır. Mağdurlar çatışma sonrası düzenlemelerin dışında kalırken ya da bu düzenlemelerde görünmez olurken DDR kapsamındaki destekler failleri ödüllendiriyormuş gibi görünürse ciddi bir kırgınlık doğabilir. Buna verilebilecek yanıtlardan biri, yeniden entegrasyonu eski savaşçıların yanı sıra topluluklara da görünür biçimde yarar sağlayacak şekilde tasarlamak (bkz. Bölüm III.3.) ve yeniden entegrasyon desteğini onarıcı süreçlere ve toplumsal uzlaşma çalışmalarına katılımla ilişkilendirmektir. Bu, tüm desteklere erişimi yargısal sonuçlara bağlamak anlamına gelmez. Ancak DDR'a ilişkin iletişimin, uygunluk kurallarının ve programların uygulanma biçiminin mağdurların bakış açısını ve toplumsal adalet kaygılarını gözetmesi gerekir.

3. Hukuki Reformlar

DDR, destekleyici bir anayasal ve hukuki çerçeveye de ihtiyaç duyar. Bu çerçevede beş alan öne çıkar: (i) DDR taahhüdünü ortaya koyan bir barış ya da siyasi anlaşma, (ii) eski savaşçıların statüsünü, programdan yararlanma koşullarını ve terhisini düzenleyen kurallar, (iii) hesap verebilirliğe ve olası bir affa ilişkin hükümler, (iv) siyasi katılımı ve örgütlenmeyi düzenleyen kurallar ve (v) DDR'dan sorumlu ulusal kurumları kuran yasalar. Bu çerçeve oluşturulmazsa DDR hukuki uyuşmazlıklarla, siyasi geri adımlarla ya da sorumlulukların belirsizliğiyle karşılaşabilir.

Ülkeler bu konuda farklı hukuki yollar izlemiştir. Örneğin Mozambik ve Angola, anayasal ve yasal reformları DDR ve kapsamlı siyasi dönüşümle birlikte yürütmüştür. Kolombiya ve Filipinler ise af ile silahlı gruplardan sivil ve siyasi hayata geçişe ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapmıştır. Daha temel bir düzeyde, güvenlik sektörünün dönüşümü ülkenin anayasal düzeninden ve yönetim sisteminden ayrı düşünülemez. Anayasanın güvenlik aygıtına verdiği görev ve bu aygıtın hizmet ettiği yönetim modeli, eski savaşçıların nasıl entegre edileceğini de, sonunda nasıl bir güvenlik sektörünün ve demokratik denetimin ortaya çıkacağını da belirler.

Bunun için çoğu zaman belirli hukuki reformlar gerekir. Yeni güç paylaşımı düzenlemelerini yansıtmak, güvenlik sektörünün rolünü yeniden tanımlamak ya da geçiş dönemi kurumları oluşturmak için anayasa değişikliğine ihtiyaç duyulabilir. Eski savaşçıların statüsünü düzenlemek için, uluslararası hukukun çizdiği sınırlar içinde kalmak kaydıyla af yasalarına başvurulabilir. Silahlı hareketler yasal siyasi aktörlere dönüşüyorsa siyasi partiler mevzuatında değişiklik gerekebilir. Hakikat komisyonu, onarım ya da DDR çerçeve yasaları kurumsal netlik ve hukuki güvence sağlayabilir. Bu reformlar yalnızca uyum için değil, meşruiyet için de önemlidir, çünkü DDR'ın duruma göre yapılan siyasi pazarlıklardan kurallara dayalı bir geçişe doğru ilerlemesine yardımcı olur.

4. Yönetişim ve Toparlanma

DDR, yönetişim ve kalkınma gündemiyle de kesişir. Kamu yönetiminin kapasitesi, yerinden yönetim düzenlemeleri, toprağa erişim ve uyuşmazlıkların çözümü, eski savaşçıların ve onları kabul eden toplulukların hizmetlere, geçim kaynaklarına ve yasal katılım kanallarına erişip erişemeyeceğini belirler. DDR'ı bu reformlarla birlikte ele almak, eski savaşçıların savaş dönemindeki himaye ağlarına ya da yerel zorbalık yapılarına geri dönmesini önlemeye ve kapsayıcı devlet-toplum ilişkilerine katılmalarına yardımcı olabilir.

Aynı durum ekonomik toparlanma için de geçerlidir. DDR, acil güvenlik risklerini azaltarak, savaşa ayrılan insan ve mali kaynakları serbest bırakarak ve çatışmadan etkilenen insanların sivil üretime ve yerel piyasalara dönmesini sağlayarak yeniden yapılanmaya köprü olabilir. Ancak bu etkiler, DDR yoksullukla mücadele stratejileri, toparlanma mutabakatları, istihdam çerçeveleri ve yerel kalkınma programları gibi ulusal toparlanma ve kalkınma planlarına yerleştirildiğinde kalıcı olur. Kalkınma aktörleri ve uluslararası finans kuruluşları bu alanda sıklıkla önemli bir rol üstlenmiştir. Bu kurumlar yeniden entegrasyonu finanse etmiş, çok bağışçılı vakıf fonlarını yönetmiş, teknik destek sağlamış ve DDR'ı toparlanma ve kalkınma çabalarına bağlamıştır. Örneğin Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Bankası, ulusal DDR programlarını doğrudan finansman, vakıf fonu yönetimi ve toplumsal toparlanma ile geçim destek programlarıyla bütünleştirme yoluyla desteklemiştir.

5. Toplum Düzeyinde Şiddetin Azaltılması

DDR, barış sürecinde silahlı aktörlerle ilgili sorunları çözmenin ne tek yoludur ne de her zaman en iyi yoludur. CVR zaman zaman bir DDR biçimi olarak görülse de giderek daha çok ayrı ya da tamamlayıcı bir yaklaşım olarak kullanılmaktadır. CVR, silahlı şiddeti azaltmaya yönelik kısa vadeli ve toplum temelli bir yaklaşımdır. Tam kapsamlı bir silahsızlanma ve terhis süreci mümkün ya da uygun olmadığında DDR'ı tamamlayabilir veya onun yerine kullanılabilir. DDR, bir barış anlaşmasıyla bağlantılı silahlı kuvvetlerin ya da grupların kimliği belirlenmiş ve doğrulanmış üyelerini hedefler. CVR ise toplum projeleri, çalışma karşılığı nakit (cash-for-work) uygulamaları, mesleki eğitim ve diyalog yoluyla işler. Resmî bir grup üyeliği, silah teslimi ya da kapsamlı bir barış anlaşması şartı aramadan risk altındaki gençlere, gayriresmî silahlı aktörlere ve şiddetten etkilenen topluluklara ulaşabilir.

CVR, DDR'ı üç temel yoldan destekleyebilir. Birincisi, resmî DDR müzakere edilirken ya da henüz siyasi olarak mümkün değilken güven oluşturabilir, barışın somut faydalarını görünür kılabilir ve şiddeti azaltabilir. İkincisi, eski savaşçıları kabul eden toplulukları ve resmî DDR kapsamına girmeyen grupları destekleyerek DDR'ı tamamlayabilir. Bu da si-

villerin destek almak için kendilerini savaşçı gibi göstermesini caydırır (bkz. Bölüm III.2.). Üçüncüsü, savaşçıların açıkça belirlenemediği, kapsamlı bir barış anlaşmasının bulunmadığı ya da şiddetin kent çeteleri veya öz savunma milisleri gibi çatışmanın ana taraflarıyla bağı zayıf aktörlerden kaynaklandığı durumlarda DDR'ın yerini alabilir. Orta Afrika Cumhuriyeti bunun bir örneğidir. Ülkedeki BM barış operasyonu, ulusal DDR programının dışında kalan öz savunma gruplarına, çevresel silahlı aktörlere, risk altındaki gençlere ve etkilenen topluluklara ulaşmak için CVR'ı DDR ile birlikte kullanmıştır.

CVR genellikle hızlı etki sağlayan altyapı ve geçim projelerini toplumsal diyalog, yerel uyuşmazlık çözümü ve yerel yönetimle kurulan bağlarla birleştirir. Başarısı silahsızlanmayla değil, şiddetin azalmasına yaptığı katkıyla ölçülür. Ancak uzun vadeli yeniden entegrasyon, geçim kaynakları ve yönetişim reformlarıyla bağ kurulmaz ve sürekli siyasi ve mali destek sağlanmazsa etkisi kırılgan kalabilir. Bu bağlar kurulmadığında CVR, ulusal DDR ve barış inşası çabalarını tamamlayan bir araç olmaktan çıkıp onlardan kopuk ve eşgüdümsüz bir yan başlığa dönüşebilir.

VI. Sonuç ve Temel Çıkarımlar

DDR, teknik bir şablon olarak değil, siyasi bir zemine dayanan ve koşullara özgü bir süreç olarak ele alındığında en etkili sonucu verir. Acil güvenlik risklerini azaltabilir ve siyasi diyaloğa alan açabilir. Ancak başarısı, savaştan barışa geçişi belirleyen barış uzlaşısı, güvenlik düzenlemeleri ve toparlanma stratejileriyle ne ölçüde bütünleştiğine bağlıdır. DDR, devlet inşasının ya da yapısal reformun yerini tutmaz. Kurumları, ilişkileri ve teşvikleri dönüştürmeye yönelik uzun bir sürece yapılan, süresi sınırlı bir katkıdır.

Silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon aşamalarının tümünden bazı ortak dersler çıkmaktadır. Birincisi, tarafların silah bırakmanın risklerini göze alabilmesi için güvenilir siyasi ve güvenlik koşulları şarttır. İkincisi, DDR çatışma analizine ve kapsayıcı istişareye dayanmalı, silahlı aktörlerin, toplulukların ve yerel ekonominin gerçekliğine göre biçimlendirilmelidir. Üçüncüsü, DDR programları hedefli destek sunabilir. Ancak kalıcı bir yeniden entegrasyon, yerel kurumların, piyasaların ve sosyal ağların kapasitesine ve barış inşası ile toparlanma çabalarındaki ilerlemeye bağlıdır.

Diğer süreçlerle kurulan bağların önemi de aynı ölçüde açıktır. DDR, GSR'yi, geçiş dönemi adaletini, hukuki ve anayasal reformu, yönetişimi ve ekonomik toparlanmayı etkiler, aynı zamanda bunlardan etkilenir. Bu alanlar arasında stratejik tutarlılık sağlamak, güvenlik boşluklarının oluşmasını, cezasızlık algısının yayılmasını ve savaş dönemi himaye ağlarının güçlenmesini önlemeye yardımcı olur. Bu bağlar kurulmazsa DDR, güvenlik ya da kurumsal dönüşüm üzerinde sınırlı etkisi olan, kendi içine kapalı bir yardım programına dönüşebilir.

Son olarak DDR, bir güvenlik aracı olduğu kadar güven artırıcı bir önlem olarak da görülmelidir. Görünür ve doğrulanmış ilerleme, şeffaf uygunluk ve destek düzenlemeleri, işleyen ortak mekanizmalar ve açık bir kamuoyu iletişimi, barış taahhütlerinin samimi ve denetime açık olduğunu göstermeye yardımcı olabilir. DDR, güvenilir bir siyasi sürecin parçası olduğunda ve çatışma sonrası reformlarla eşgüdüm içinde yürütüldüğünde istikrara ve toparlanmaya önemli bir katkı sağlayabilir.

Ek: İleri Okuma İçin Kaynaklar

United Nations Integrated Disarmament, Demobilization and Reintegration Standards (IDDRS). BM'nin güncellenmiş resmî DDR standartları.
https://www.unddr.org/the-iddrs/

Disarmament and DDR Provisions in Peace Agreements (PRIO). Barış anlaşmalarında silahsızlanma ve DDR'ın nasıl düzenlendiğini incelemeye imkân veren etkileşimli veri seti.
https://prio-data.github.io/disarm_ddr_in_peace_agreements/

Second Generation Disarmament, Demobilization and Reintegration (DDR) Practices in Peace Operations. Toplum temelli ve esnek yaklaşımlar üzerine "ikinci nesil DDR" alanının temel kaynağı.
https://police.un.org/en/document-library/second-generation-disarmament-demobilization-and-reintegration-ddr

The Evolving Nature of DDR: Study on Engaging Armed Groups Across the Peace Continuum. Günümüz barış operasyonlarında DDR'ı ve ilgili yaklaşımları haritalayan, önceki çalışmaları izleyen bir inceleme.
https://bicc.de/Publications/Other/The-Evolving-Nature-of-DDR–Study-on-Engaging-Armed-Groups-Across-the-Peace-Continuum/pu/13579

"Rethinking Disarmament, Demobilization and Reintegration Programs" (Munive, J. ve Stepputat, F., 2015). İkinci nesil DDR kavramları ve uygulamaları üzerine akademik makale.
https://pdfs.semanticscholar.org/2157/6ebe4cf047832144fc0a78e6e78d1f0dc00f.pdf

Disarmament, Demobilization and Reintegration (World Bank Social Development Note). Dünya Bankası'nın DDR'ı finansman ve ekonomik boyutlarıyla ele alan genel değerlendirmesi.
https://documents1.worldbank.org/curated/en/776831468324547527/pdf/514150NWP0DDR0no01190Box342027B01PUBLIC1.pdf

"Regional Approaches to Disarmament, Demobilization and Reintegration" (BM). Bölgesel DDR deneyimlerini ve mekanizmalarını karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışma.
https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/regional_approaches_to_disarmament_demobilization_reintegration_report.pdf

UNITAR Online Course on DDR and IDDRS. BM'nin DDR yaklaşımı üzerine, katılımcının kendi hızında tamamlayabileceği ücretsiz çevrimiçi kurs.
https://unitar.org/sustainable-development-goals/peace/our-portfolio/disarmament-demobilization-and-reintegration

"Disarmament, Demobilisation and Reintegration (DDR)" (DCAF). DDR ile GSR arasındaki bağlantıları ve eşgüdüm sorunlarını GSR açısından inceleyen analiz.
https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DDR-SSR_edited_14.03.2012.pdf

UNDP Practice Note on Disarmament, Demobilization and Reintegration of Ex-combatants (2012). UNDP'nin yaklaşımını yeniden entegrasyona ağırlık vererek ve programlardan çıkarılan derslerle aktaran kaynak.
https://www.undp.org/publications/practice-note-disarmament-demobilization-and-reintegration-ex-combatants